

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԸ^{*)}

ՎԵՊ

ՀԱՆՐԻ ԲՕՐԴՕԻ

VI

Օգոստոսի 20-ին, երեկոյեան, ժակ Ալվարը և իր մասնա-
ժողովը հաւաքուեցին «Ապագայ» լրագրի խմբագրատանը, Ան-
նէսիում, սպասելով տեսնել ընտրութեան արդիւնքը:

Մէրանը և մի քանի այլ նշանաւոր անձինք, սիրելով հե-
ռու մնալ ամբողջ ժխորից, արձագանք չէին տուել հրաւերին:

Ծերերը հագել էին իրանց հանդիսաւոր օրերի զգեստը և
յարգանքով խօսում էին ընդհանուր քուէարկութեան մասին:
Երիտասարդները, գեղածիծաղ հագուստներով, ման էին գալիս
սենեակներում, նկատելով քուէարկութիւնը իբրև մի թեթեւ
դուարձութիւն:

Ժակը չոյում էր իր չէկ մօրուքի ծայրը: Յաղթական
վստահութեամբ, նա ոչ մի կասկած չուներ իր յաղթութեան
մասին, և նրա դէմքի վրայ կարգացում էր արդէն յաղթածի
ժպիտը: Նա պատրաստում էր արդէն իր շնորհակալութեան
ճառը ընտրողներին:

Մի լուսամտի առաջ կանգնած՝ Լիւսիէն Հալանդը խօսակ-
ցում էր կոմս Ֆերրէզիի հետ, որ եկել էր այդտեղ լոկ հետա-
քըքրութիւնից դրդուած: Իր կնոջ մի քանի օտարոտի վար-
մունքը զարթեցրել էին նրա մտքի մէջ նախկին կասկածները:
Նա մի նոր առանձին և եռանդով պաշտպանում էր անիշխանա-
կանների թէօրիան: Քոլոր խմբերի մէջ խօսակցութիւնը ընտ-
րութիւնների մասին էր: Յոռեղատների մէջ նախագահի աթոռն
գրաւել էր փաստաբան Բրէնան, որի կծու խօսքերը սառն ջուր

*) Տե՛ս «Մուրճ» № 3.

էին ածում յոյսերի և ուրախութիւնների վրայ: Մի սեղանի մօտ նստած Շարափէնը յաջողութեան նպաստաւոր հաշիւներ էր անում և մայօր Բարօ կարդում էր ուսի վրայով, յուզուելով առաջուց, մի գուցէ իր վրէժխնդրութիւնը չաջողուի: Դահլիճի մի այլ ծայրում գերուկ նստար Տայլարը կարգադրութիւններ էր անում և պատրաստել էր տալիս մի համեղ ու ճոխ ընթրիք, որի համը առաջուց ճաշակում էր ինքն:

—Նահանգական իշխանութիւնը մեզ հակառակ լինելով, մենք պարտութիւն կը կրենք, ասում էր նա: Ի հարկէ, այդ դէպքում, ոչ ոք չի մօտենայ ընթրիքին. գոնէ այժմ պէտք է օղնել տնտեսին:

Հիւսիսային և հարաւային Աննէսի ընտրողական շրջանների թերթիկները բերին: Շարափէն դարսում էր այդ թերթիկները և դասաւորում էր ըստ նահանգների, ժակը, բոլորովին հանդարտ, կարգաց բարձրաձայն ընտրութեան արդիւնքը: Հարաւային Աննէսիում նա ստացել էր փոքրամասնութեան քուէները, մինչ, հիւսիսայինում, չնորհիւ պ. Մէրանի, ստացել էր ահագին մեծամասնութեան քուէները, իսկ ամբողջապէս նա ստացել էր 3285 քուէ ընդդէմ 2864-ի:

—Այդ պարտութիւն է, ասաց Բրէնան: Բիւմիլլին, Տօրէնը և Ֆալերժը մեզ դէմ են:

—Ո՛չ Ֆալերժը, ուղղեց մայօր Բարօն չոր ձայնով:

Վատ լուրեր սկսեցին գալ: Բիւմիլլի նահանգը, շրջանի ամենաբազմամարդներից մինը, թեքել էր տալիս կշիռը Ֆրօսսարի կողմը երեք հարիւր ձայների առաւելութեամբ:

—Ես այդ նախատեսել էի, ասաց Բրէնան, ուրախացած ընկերի անաջողութեան վրայ:

Ժակը ընտրուէր թէ ոչ, նա հաւասարապէս դժգոհ էր. նա ցանկանում էր համ նրա տեղն բռնել համ էլ նրան նուաստացած տեսնել:

Ժակը բողբոջեց իր հանդարտ ձայնով, որ յուսահատութեան էր հասցնում Բրէնային:

—Սպասենք վերջին. դեռ իմ և հրամանատարի նահանգների քուէարկութեան արդիւնքը չը գիտենք, ես մեծ յոյս ունեմ նրանց վրայ:

—Անտարակոյս, հաստատեց Բարօն: Լուսիէնը շահագրգռուած այդ խօսակցութեամբ, հեռացաւ լուսամուտից:

—Ես կը գնամ քաղաքապետութիւնը՝ տեսնելու ընտրութեան հետեանքները:

—Ես էլ կը գամ ձեզ հետ, ասաց Ֆերրէզին:

Նրանք իշան փողոցը, որ գրեթէ դատարկ էր. անկած ծառերի տերևների ստուերը աւելի ևս խտացնում էր գիշերուայ մութը. նրանք հասան քաղաքապետութեան շինութեան առաջ, որի բոլոր պատուհանները վառ լուսաւորուած էին: Ամբոխը եռում էր այդտեղ և սաստիկ յուզւում ամեն անգամ, երբ մի նոր քուէարկութիւն յայտարարւում էր: Լսւում էին աղաղակներ. «կեցցէ Ալվար», կամ «կեցցէ Ֆրոսսար»: Կուսակցութիւնները հայեցում էին միմեանց, հրում էին իրար և ժխտի մէջ լսւում էին հարբածների գոռիւնները:

Երկու տղամարդիկ վարանում էին առաջ գնալ. պ. Ֆերբէզին չը թագցրեց իր արհամարհանքը:

—Ձեր երկիրը, պարոն, գինեւաճառների ձեռքն է ընկել: Աւատական դղեակների տեղ բուսել են գինետունները. ժողովուրդը պահանջում է խմել և զուարճանալ: Նրան հարկաւոր են կրկէսներ, ուստի և հանդէս են եկել երդուեալների դատարանները և ընտրութիւնները: Նա ողջունում է յաղթողին և սուրում յաղթուածին ինչպէս ցլամարտի ժամանակ: Թշուառ ժողովուրդ. նա իրան շատ լաւ կը զգար բարի բռնակալի և նոյն իսկ չար բռնակալի իշխանութեան ներքոյ:

—Մեր պարտաւորութիւնն է բարոյապէս բարձրացնել, կամ աւելի ուղիղ՝ զեկավարել ժողովուրդը: Նա աշխատում և տանջւում է. մենք այդ չը պէտք է մոռանանք:

Կոմսը զարմացրով նայեց նրան:

—Ես կարծում էի, որ դուք ատում էք ժողովուրդը...

Այդ միջոցին կախ տուին երկու նահանգների, Ալբիի և Ֆալբերժի քուէարկութեան հետեանքը: Իր նահանգում ժակը ստացել էր գրեթէ բոլոր քուէները, իսկ մայօրի նահանգում Ֆրոսսարը մի քանի ձայն աւելի էր ստացել: Թօնի և Թօրէն-Սալի քուէարկութիւնները դեռ չը կային: Այդպիսով ընտրութիւնը դեռ կասկածելի էր, որովհետեւ Ալվարը հարիւր յիսունից մինչև երկու հարիւր ձայն միայն աւելի ունէր իր հակառակորդից:

—Մայօրը կը կատաղի, ասաց Կոմս Ֆերբէզին հեգնաբար, վերադառնալով Լուսիէնի հետ «Ապագայի» խմբագրատունը:

Եւ, իրօք, մայօր Բարօն սաստիկ զայրացրել էր իր նահանգի դէմ: Նա կարծում էր, որ յաղթութեան վերջնական պատիւը իրան կ'ընկնի. նա յոյս ունէր որ այդ օր կը յագեցնի իր ատելութեան պապակը Ֆրոսսարի դէմ, իսկ այժմ այդ չը յագեցած վրէժխնդրութիւնը կատաղեցնում էր նրան: Յուզ-

մունքից նա խօսք չէր գտնում խօսելու, ուստի և վայրագ լռութիւն էր պահպանում:

Այլվարը, որ շատ ճարպիկ էր մարդկանց կառավարելու արհեստին մէջ, մօտեցաւ նրան և իր խաղաղ ձայնով հանդստացրեց նրան:

— Առանց ձեզ ես ձեր նահանգում մի ձայն անգամ չէի ունենայ, դուք Փրօսսարի մեծամասնութիւնը ոչնչութեան հասցրիք. շնորհակալ եմ:

Այս խօսքերը հանդստացրին ծերունուն. սակայն նա չը խօսեց և սպասեց՝ կարմրատակած ու դաժան, վերջնական հետևանքին: Նրա ինքնասիրութիւնը տանջուած էր:

Շավարէն անհանգիստ՝ մի կողմ տարաւ թեկնածուին.

— Մենք չունենք մեր հաշուած քուէները. պաշտօնականները երեւի ծածուկ աշխատել են մեզ դէմ:

Դահլիճում այլ ևս չէին ծիծաղում և կատակարանում. նոյն իսկ Տայլարը դուրս եկաւ այն մութն անկիւնից, որտեղ կարկանդակ էր կտրտում: Համոզուածները սկսեցին կասկածել, միւսների մէջ զարթոնեց խաղամոլների բնազդը և նրանք սկսեցին շահագրգռուել այդ կռուով, որ լուրջ կերպարանք էր ստանում: Նրանք, որոնք չուտով յուսահատուում են հէնց որ յաջողութիւնը անմիջական չէ լինում, խօսում էին արդէն այն տըխրութեան մասին, որ մարդ զգում է կրելով անյաջողութիւն այն բոպէին, երբ նպատակն այնքան մօտ է համարուած: Մի երիտասարդ, որ շատ էլ փիլիսոփայական դատողութեան տէր չէր, անէծք կարդաց.

— Այս գիւղացիները ծառաներ են. նրանք ծնւում են մի արկղ վաքսով ձեռքին և ամբողջ իրանց կեանքում որոնում են պաշտօնական ոտներ՝ փայլեցնելու համար:

Մի ընտրական գործակալ ներս մտաւ այդ բոպէին: Դա մի տղամարդ էր երկար և վտիտ. նա բերեց թօնի քուէարկութեան թերթիկը, որ անսպաստ էր: Այդ մասնակի անյաջողութիւնը մի մեծ աղէտի կերպարանք ստացաւ և ամենքը սկսեցին մեղադրել Բրէնախին, որ թօնի քաղաքագլուխն էր՝ Նա, իրօք, իր թեկնածուի դէմ էր գործել, բայց չէր կարծում, որ կարող է այդքան ազդեցութիւն ունենալ: Յուսահատութեան մի հով անցաւ ամենքի դէմքով: Շավարէն՝ յուսահատ, վայր գցեց մատիտը. ամենքը իրանց նայուածքը սեռեցին ժակի վրայ, որ անվրդով պահում էր իր յաղթական ժպիտը և ոչինչ չէր պատասխանում տխուր նախագուշակութիւններին: Բրէնան, արդէն ընկճուած իր անախակալ ազդեցութեամբ, կատաղում էր

տեսնելով ժակի այդ անդորրը դէմքը. նա յոյս ունէր տեսնելու նրա վհատութիւնը և պարտութիւնը:

Վերջապէս մի շնչասպառ մանչ վազեց եկաւ, բերելով ընտրութեան հետեւանքը թօնում և թօրան-Սալում, որ նոր յայտարարուել էր քաղաքապետութեան մէջ: Ալվարը ընտրուած էր 500 ձայների մեծամասնութեամբ. 8632 քուէ ընդդէմ 8111-ի: Ամենքը ծափահարեցին. ուրախութիւնը պայթեց ջրղային սաստիկ լարումից յետոյ:

— Ժամ է այժմ խմել և ուտել, պոռաց Տայլար, որ ամբողջ երեկոն կոնծել էր:

Բաժակները լցուեցին շամպայնով. դէմքերը զուարթացան և խօսակցութիւնները կենդանացան: Ամեն մէկը սկսեց չափազանցնել իր քաղաքական ազդեցութիւնը և իր կատարած ընտրական ջանքերը: Նախանձայուզութիւն յայտնուեց մասնաժողովի անդամների մէջ:

Ժակը այլ ևս չէր ժպտում ու բնաւ չէր խօսում. նա մտածում էր իր բախտի մասին:

Փողոցում մի ժխոր բարձրացաւ խուլ և հեռաւոր, բայց հետդհետէ գոռալով և մոնչելով: «Ապագայի» խմբագրատան պատուհանների տակ նա պայթեց. ամբոխն էր շարժուն, որ գոռում էր. «Լեցցէ Ալվար»: Բաց փեղկերից յաղթական այդ ձայները մտնում էին դահլիճը. Ժակը երևաց լուսամուտներից մէկի-առաջ. նրա ետևում զրուած լամպերը լուսաւորում էին նրա մութ ուրազիծը: Ի տես նրան, աղաղակները կրկնապատկուեցին: Մի կատաղի զառանցանքով համակուեց ամբոխը, որ իր ոգևորութեան աղաղակները թափում էր իր յոգնած կրծքերից: Ընտրեալը, բախտաւոր ներշնչմամբ, մի քիչ առաջացաւ պատուհանից դուրս և մեկնելով բաժակը, արտասանեց իր հզօր և մեկին ձայնով, որ ծածկում էր գոռիւնները.

— Խմում եմ ընդհանուր քուէարկութեան համար. խմում եմ Աննէսի ժողովրդի, Ֆրանսիայի ժողովրդի կենացը:

— Կեցցես, մոնչացին երկու հազար ձայներ ուրախալից թնդիւնով:

Նոր պատգամաւորը նայում էր ներքեւ, այդ հոծ և սև ամբոխին, որ զեռում էր և գոռում: Նա ագահութեամբ շնչում էր յաղթութեան օդը և, ըստ երևոյթին, անտարբեր էր մնում:

— Մարդ գտում է, որ ապրում է, ասաց նա Լուսիէն Հալանդին, որը յենուած կոմս Ֆերրէզիի ուսին, աշխատում էր նկատել գազի լոյսով կիսա-լուսաւորուած ամբոխի մէջ մի քանի դէմքեր:

Մարդկային այդ երամակը ծփում էր իբրև ծովի կոհակ-

ներս Դիմագծերը անհետանում էին այդ յորձանուտի մէջ. առաջին նայուածքով կարելի էր լինում տեսնել միայն փայլող աչքեր և բացուող բերաններ: Ստուերի ու լոյսի սահող լայն շերտեր, մեկին կերպով ցոյց տալով առանձին խմբեր, տձև կերպարանք էին ընծայում միւսներին: Ամբողջ նմանում էր այդ բոլորին հազար գլխանի մի հրէշի:

Լուսիէնի նայուածքը շուտով որոշեց մանրամասնութիւնները: Մի ծերունի երեքցնում էր օդում իր կակուղ գլխարկը, որ նման էր աւելի գլգլակի և ցոյց էր տալիս մի սարսափելի բերան, թափուած ատամներով: Գզգզուած մագերով բանուորների մի խումբ համբոյրներ էր ուղարկում ժակին և նրանց մոայլուած դէմքերը արտայայտում էին նրանց ցանկութիւնը: Կապոյտ բաճկոնով մի հաստ գիւղացի այնպիսի գոռիւններ էր արձակում, որ կարելի էր կարծել թէ ահա կաթուածահար կը լինի: Մի սինլոր տղայ, թառ եղած լապտերի մոյթի վրայ ունում էր օդում, խելագար աչքերով:

Լուսիէնը այնպէս էր գրաւուել տեսարանով, որ կարծես մի նոր աշխարհ էր գտել: Թափօրը քիչ-քիչ անցնում էր: Արվարը փակեց պատուհանը և իրան յատուկ պարծենկոտութեամբ առաջ այնքան բարձրաձայն, որ Լուսիէնը լսի.

— Այժմ, թքել եմ բոլոր այդ մարդկանց վրայ:

Հալանդը խոր արհամարհանք զգաց դէպի նրան: Նոյն իսկ այդ բոլորին, նա մտածեց թէ ինչպէս այդպիսի մի ամբոխ ողջունել էր իր հօրը և իր պապին, այդ մեծ քաղաքացիներին, որոնք նուիրում էին իրանց ոյժերը ժողովրդին և հայրենիքին. այդ տեսարանի թարմ տպաւորութեան տակ նա նկատում էր ժակին իբրև մի գող, որ գողացել էր ժողովրդի քուէն, իսկ իրան համարում էր դաւաճան: Այն ներքին աշխատութիւնը, որ կատարւում էր նրա մէջ իր վերադարձից ի վեր, մի նոր ուժգնութեամբ զգացնել տուեց իրան:

Դահլիճում տափակ դատողութիւններ էին փոխանակւում. հանդիսականներից մինը նկատեց.

— Խելագար վայրենիների է նման այս ժողովուրդը:

Բայց Լուսիէն Հալանդը, որին մինչ այդ ամենքը համարում էին զիլլետանտ քաղաքականութեան մէջ, յանկարծ պատասխանեց.

— Ինչի համար: Նրանք ողջունում են ուրախալի աղաղակներով իրանց ընտրեալի ոյժը և երջանկութիւնը: Ես նրանց մէջ տեսնում եմ միայն անմիջականութիւն և ոչ այլանդակութիւն:

Փերրէզի կոմսը տարաւ մեկուսի երիտասարդին: Յոյց տալով նրան ընտրեալին, մրմնջաց.

—Զօրեղ կուրծք, խրոխտ ձայն, ընդհանուր խօսքեր—անհանդիմ յաղթում է նրանց։ Նրանք նման են այն որոշ կարգի կանանց, որ ընկճւում են բիրտ ոյժի առաջ։ Ոյժի առաջ նրանք հլու են, ինչպէս քծնող չնեւ։ Նապօլէօնը մինչև այժմ ևս ժողովրդական է մնացել ձեր գիւղական ժողովրդի մէջ, որ վախկոտութեան չափ խաղաղասէր է, և այդ հեգնութիւնը հիացնում է ինձ։

—Ո՛չ, նրանք տկար են զգում իրանց։ Նրանք որոնում են նեցուկ և մանաւանդ սէր։

Բայց իտալացին, քաջալերուած իր պերճախօսութեամբ, շարունակեց խօսել որպէս թէ իր խղճուկ վերացական թէօրիաները իրօք կարող են իրականանալ։

—Դէն գցենք ժողովուրդը և արհամարհենք պետական մարդկանց ստոր գործունէութիւնը։ Մենք պէտք է հայրենիքից և օրէնքներից աւելի բարձր կանգենք, ազատաբար զարգացնենք մեր ոյժերը Նիցշէյի թէօրիայի համաձայն, մենք, որ մարդկութեան գերագոյն մտքերն ենք կազմում։

Ժակը լսեց այս խօսքը և մի վատ ժպիտ երեւաց նրա շրթունքների վրայ, իսկ մտքում մի ստոր մտածմունք։ Չէ որ մի կոպիտ, ստոր խօսքով նա կարող էր ոչնչացնել այդ փոքր հիւանդոտ մարդի հպարտութիւնը, որ այնքան արհամարհանքով էր վերաբերում քաղաքականութեան։

Նոր պատգամաւորի ժողովրդական յաջողութիւնը նուազեցնելու համար Բրէնան սկսեց քրքրել ամբոխի տարերքը։

—Ամենից առաջ նա բաղկացած է սինքլորներից, զրանք են կազմում միշտ ամեն մի ժողովրդական ցոյցի, թափօրի հիմքը։ Աւելացրէք զրանց վրայ իսկական համակրողների փոքրաթիւ խումբը, ապա նրանց, որոնք վարակուել են ընդհանուրի ոգեւորութեամբ, հասարակ հետաքրքիրներին, որոնք միայն նոր լուրերի ետեւից ընկած՝ պատահաբար միանում են ընդհանուր շարժման, վերջապէս բոլոր նրանց, որոնք քուէարկած լինելով Ալվարի դէմ, այժմ երբ նա ընտրուեց, անցել են նրա կողմը։

Սակայն թափօրը քաղաքում պտոյտ անելուց յետոյ, վերադարձաւ «Ապագայի» խմբագրատան առաջ աւելի ստուար և աղմկալից, բայց նրա բնաւորութիւնը փոխուել էր. այժմ նա աւելի նախատում էր պարտեալին, քան փառաբանում էր յաղթողին։ Օգի մէջ խաղացնում էին թեփով լի մի սոսկալի խըրտուիլակ, որի մէջքին գրուած էր խաչոր տառերով. *Prossare*։ Գազի լոյսը երբեմն-երբեմն ընկնում էր այդ արձանագրութեան վրայ։

Մի քանի գոռիւններից յետոյ, ամբողջը մօտեցաւ այն պատուհանին, որի առաջ կանգնած էր ժակ Ալվարը։ Մա փորձեց սովորական խօսքերը.

— Ողջունում եմ աղատութիւնը և ռամկավարութիւնը։

Բայց նրա ձօճուն կոչը ոչ ոքի չը յուզեց. այն ժամանակ նա լի թոքերով ձայնեց.

— Ի խաչ հանէք Ֆրօսսարին։

Եւ այդ աղաղակը կատաղի ոգեւորութիւն առաջ բերեց ամբողջի մէջ. ժակը ծիծաղում էր. այդ տեսարանի մէջ նա նրկատում էր միայն իր իշխանութիւնը մարդկանց վրայ։ Այն աշխարհակալների նման, որոնք մեծայնում են իրանց նուաճումները երեւակայութեամբ, նա այժմեան յաղթութիւնը համարում էր պատուանդան ապագայի փառքի։ Համար. Բենգալիան կրակը, որ վառուեց պատուհանի տակ, լուսաւորում էր նրա դէմքը կարմիր լոյսով։ Յաջողութիւնը զօրեղացնում էր նրա առնական գեղեցկութիւնը։ Այդ րոպէին ոչ մի բան նրան անհարկին չէր թւում. նա իր մէջ ոյժ էր գգում ամբողջ աշխարհը տակն ու վրայ անելու։

Լուսիէն Հալանդը նայում էր նրան և մտածում փողոցի ծխորի մէջ.

— Նրան ընական է թւում այս վայրի գազանի բերանը գցել մի մարդ։ Դուրս է գալիս, որ նա իրաւունք ունի ատել ամբողջը, չոյելով նրան։ Վերջին ընտրութիւններին, ամբողջը յաղթանակով պտտեցեց Ֆրօսսարին. այսօր, դա նրան նախատում է հրապարակաբար մի կոպիտ խրատիլակի ձևով։ Տգէտ և անգութ ժողովուրդ։

Ամբողջը առաջ էր ընթանում, կատաղի մոնչիւններ արձակելով.

— Ի խաչ հանէք Ֆրօսսարին։

— Ընթերնը, ասաց հրամանատար Տայլարը։

— Գնանք, ասաց կոմս Ֆերրէզին Լուսիէին։ Տալլուարը հեռու է. կապս լծուած է հիւրանոցի բակում. ես ձեզ կը տանեմ մինչև Մենտօն։

Գնալուց առաջ Լուսիէնը դարձաւ ժակին.

— Պէտք է իմաց տալ Մէրաններին քո յաղթութիւնը. գուցէ այժմ շատ ուշ է և անյարմար է անհանդիստ անել նրանց։

Բայց նորընտիր պատգամաւորը չէր լսում նրան։ Ամբողջի ցոյցերը դեռ թնդում էին նրա ականջում։ Աննիի մասին մտածմունքը չբացել էր նրա մտքից։

Ընտրական մասնաժողովը ընթերցեց առանց նոյն իսկ նկատելու Ֆերրէզիի և Հալսնդի բացակայութիւնը: Զօրեղ գինիների ազդեցութեան տակ, յաղթողների ուղեղները տաքացաւ: Շուտով, ընդհանուր քաղաքականութեան վերաբերեալ ճշոտմաբան ֆրազներին հետեւեցին ծերունիների զուարճալի անեկդոտները և երիտասարդների պատմութիւնները իրանց սիրային արկածների մասին:

Ժակը հաղիւ բռնում էր շրթունքները: Ժողովրդի հետ միասին անհետացել էր փառքի քաղցր զգացումը: Հակառակորդի միջակութիւնը, յաղթութեան գոհակութիւնը պարզ և բնական էին նրան և վիրաւորում. նա ափսոսում էր այն տենդային ճիգերը, որ գործ էր դրել և մտքի անընդհատ լարումն, որ ունեցել էր ընտրողական շրջանի ընթացքում: Անգործութիւնը, որ պէտք է այժմ հետեւէր, առաջուց ձանձրացնում էր նրան և այն երեք շարաթիւերը, որ պէտք է անցկայնէր մինչև ամուսնանալը, թւում էին նրան արդէն միակերպ և տաղտկալի, աչքի առաջ ունենալով անցրած դործունեայ օրերը: Նա ափսոսում էր որ չէ կարող կոխ տալ և մի ոստումով անցնել այդ անշրպետը ու յանկարծ տեսնել իրան Պարիզում: Արդէն նա զանազան ծրագիրներ էր կազմում իր ապագայ քաղաքական գործունէութեան համար: Նա կ'աշխատի օգտակար ծանօթութիւններ կապել պատգամաւորների պալատում, չլողորթելով ոչնչութիւններ և ակնդէտ սպասելով նպաստաւոր ժամին: Բրնելով այդպէս հաստատ դիրք, նա առաջին անգամ յոյս կը տայ իրան պալատին մի գործնական, պարզ, մեկին ճառ արտասանելով, մի ճառ, որ յաջողութիւն կ'ունենայ: Բացի դրանից նա յոյս ունէր կարեւոր տեղ բռնել և դատաստանական աշխարհում, եռանդուն մասնակցութիւն ունեցող պարբերական մամուլի մէջ, որ գրաւում էր նրան, ինչպէս փաստաբանութիւնը, ամենօրեայ կռուի հեռանկարով: Նրա գործունէութեան համար բացւում էր մի լայն ասպարէզ և նա շտապում էր որքան կարելի է շուտով ոտք կոխել այդ ասպարէզի վրայ:

Պատկերացնելով իր աչքի առաջ այդ ապագան, նա մի նայուածք դարձրեց իր շուրջը և նկատեց ուրախ, բարեհոգի դէմքեր, տխրամած և նախանձոտ դէմքերի հետ միասին: Նա արհամարհանքով յետ դարձրեց աչքերը ուրիշ կողմ: Արդէն բարձրից էր նայում իր բախտի այդ աջակիցների վրայ և ուրախանում էր իր սեփական գերազանցութեան վրայ: Վախենալով իրան հաւասարը գտնել այդ ընկերութեան մէջ, նա սկսեց որոնել Լուսիէին, որի պայծառ և հեգնական միտքը երկիւղ էր ներշնչում նրան:

—Ո՞ւր գնաց պ. Հալանդը, հարցրեց նա:

—Մենտոն գնաց, ասաց մէկը:

Եւ Տայլարը արհամարհանքով աւելացրեց.

—Այդ պարիզցիները երբէք ոչինչ չեն ուտում:

Առաւօտեան ժամը երկուսին մասնաժողովը դուրս եկաւ խմբագրասնից: Մի քանի երիտասարդներ աւելի վաղ էին դուրս եկել և գնացել զանազան զուարճասիրական տեղեր: Ժակը բարկացաւ, տեսնելով, որ ելքը պատշաճաւոր կերպով չէ կատարուում, ուստի և յետ մնաց մայր Բարօի հետ, որ ուռած և փքուած, աւելի յարմար էր, ժակի կարծիքով, ներկայ հանդիսաւոր բոլէին...

Պ. Ֆերրէզիի ձին դանդաղ առաջ էր գնում փողոցով, որ լցուած էր դատարկապորտ ամբոխով:

—Նայեցէք, ասաց Լուսիէնը, երբ կառքը մտաւ հրապարակը:

Հրապարակը ղեռում էր մարդկանցով: Կենտրոնում, մի բարակ բոյ էր բարձրանում. ստահակների մի խումբ չղթայ կազմելով, չրջապատել էր այդ բոցը, կաքաւելով և աղաղակելով. «անկցի Ֆրոստարը»: Նրանք այրում էին խրտուիլակը:

Կոմսը զայրացաւ:

—Ժողովուրդը վեհապետների ամենազգուշիւն է: Ես նրա ատելութիւնը նախամեծար եմ համարում քան նրա սէրը:

Լուսիէնը մտածում էր.

—Այո, ժողովուրդը կուրօքէն բաշխում էր իր սէրը և ատելութիւնը: Այս խեղճ Ֆրոստարը, որի պարզամտութիւնը մանրամասն ցոյց է տալիս մեզ պ. Մէրանը, լինելով մի ոչնչութիւն, անարժան է այն անէծքներին, որ նրան հաւասարեցնում են շատ մեծ մարդկանց հետ: Ամբոխին պէտք են այնպիսի զբոսւորներ, ինչպէս Ալվարն է, որ հերթով շոյեն նրան և մտրակեն:

Անցնելով քաղաքապետութեան առջևից, որի գեղեցիկ ճակատը լուսաւորում էր լուսնի մահիկը:

—Տեսէք, ասաց Լուսիէնը, ցոյց տալով մատով իր ընկերին մի գէր մարդ, որ թաշկինակով սրբում էր ճակատի քրտինքը, և սրաշտոնական գլխարկը բռնած ունէր ձեռքին:

Ապա ցած ձայնով նա աւելացրեց.

—Ֆրոստարն է. պաշտօնանկութիւնը շատ շուտ է սկսում:

Պարտեալը փախչում էր, լքուած ամենից: Նա փախչում էր քաղաքապետութիւնից ետեւի մի դռնով, այն դռնով, որ առաջ բացուում էր նրա կնոջ առաջ: Եղիկի, նուաստացած, վախելով հայհոյանքներից նա շտապում էր հասնել իր տունը: Առանց պատգամաւորական լիազօրութեան, նա կորցրել էր որ

և է նշանակութիւն. նա չէր համարձակուում նոյն իսկ պահել իր գլխին այն փեղսյրը, որ դրած ունէր ընտրութիւնների ժամանակ և որն, նրա գաւառական տեսակէտով, իր պաշտօնի կարևոր ստորագրելիքն էր կազմում, մի և նոյն ժամանակ պարիզային դեկի մարմնացումն:

— Լսեցէք, մրմնջալ կոմսն, նա իր ժամանակին գնաց:

Հարբածների մի խումբ, որի առաջնորդն էր քաղաքապետութիւնից վեհուած մի սպասաւոր, գոռում էր վաճառական պատի առաջ:

— Էյ, պրեֆէկտ, քո Ֆրոստարուհուդ վերադարձնում են քեզ. յետ ընդունիր քո սիրուհուն:

Լուսիէնը չը կարողացաւ զսպել իրան:

— Ամօթալի է. չուտով հեռանանք այստեղից:

Կոմս Ֆերբէլին մտրակեց ձին: Շուտով նրանք մտան բաց դաշտը և չնչեցին գիշերային թարմ օդը. Կառքի՝ կարմիր լապտերները արձակում էին ճանապարհի երկու կողմը երեքուն լոյս, որ ընկնում էր կամ ծառերի, կամ ցանկապատերի, կամ քարակոյտերի վրայ: Ձանձրացած լինելով ամբոխից, նրանց այժմ դուր էր գալիս առանձնութիւնը և լռութիւնը: Մրսկան կոմսը փաթաթուել էր շալերի և ծածկոյների մէջ: Այդ օրը նրա մէջ գեղել էր լեզվին մարդկութեան դէմ: Լիւսիէնը հետըզհետէ թօթափում էր իրանից զգուանքի այն ծանր զգացումն, որով նա տողորուած էր ամբողջ օրը:

— Պէտք է խղճալ ժողովրդին, ասում էր նա ինքն իրան: Նա չը գիտէ ինչ է գործում, իրականապէս ոչ ոք հոգս չէ աշուտ նրա մասին, ոչ ոք նրան չէ սիրում անկեղծօրէն: Նրան արեւցնում են խոստումներով, կերակրում են փքուն ճաշերով և յետոյ զարմանում են տեսնելով նրա բարոյական սակաւարիւնութիւնը: Ի՞նչ ընտրութիւն կայ ժողովրդի առաջ. մի կողմից Ֆրոստարն է ներկայացնում նրան իր պղտոր ապուրը արմատական ծրագրի անունով, միւս կողմից Ալվարն է ներկայացնում իր հոտած արգանակը: Եւ սակայն պէտք է բացատրել ժողովրդին, թէ ինչպէս ժողովրդական կեանքը, յորդելով դէպի Պարիզը, չափազանց կենտրոնացել է, խտացել և ընկել վարչութեան իշխանութեան տակ, այնպէս որ այժմ ամեն բան կախուած է Պարիզից. պէտք է ապացուցանել նրան, թէ պետական կազմութեան մէջ, ինչպէս և ամեն մի մասնաւոր տան մէջ, անհրաժեշտ է պահպանել կարգին հետևողականութիւն: Լաւ կը լինէր կարդալ առաջ մի փոքրաթիւ խմբի համար մի շարք պարզ և հանրամատչելի դասախօսութիւններ: Որովհետև ռամկավարութիւնը արդէն կատար-

ուած իրողութիւն է, ուստի մնում է միայն կաղմակերպել այդ մինչև այժմ անգիտակցական մնացած ոյժը, ի հարկէ, այդ բոլոր նախաձեռնութիւններից յետոյ գուցէ քեզ քարկոծեն կամ քո խրտուիլակը այրեն, բայց գոնէ կ'իմանաս, որ այդ վարձատրութեան դու աւելի արժանացել ես, քան խղճուկ Ծրօսասարը. գոնէ աշխատել ես բարիք գործել: Հայրս սիրում էր ժողովուրդը և մի և նոյն ժամանակ խորին գթաշարժութեամբ էր վերաբերւում նրան. գոնէ հետեւեմ նրան այս երկրորդ կէտում...

Սակայն կոմս Ֆերրէզին շարունակում էր իր մաղձը:

— Երբ ես մանուկ էի, պ. Հալանդ, ծնողներս մի խոհարարուհի ունէին, որ հաւերը գլխատելու արհեստի մէջ մեծ հմտութիւն էր ձեռք բերել: Մի օր նա խնդրեց ինձ այդ հաւերից մինի ոտը բռնել գլուխը կտրելու ժամանակ: Երբ ես մերժեցի ցոյց տալ նրա այդ օգնութիւնը, որովհետև զգուանք էի զգում այդ տեսակ գործողութիւնից, նա ասաց ինձ իրան յատուկ խստութեամբ. «այժմ զգում ես, բայց յետոյ փառաւոր կերպով անուշ կ'անես, առանց զգուելու»: Այդ սպասուհու խօսքերի մէջ սիմբոլական ինչ որ մի բան կար: Մենք զգուանքով ենք վերաբերւում աղտոտ գործերին ընկերական կեանքի մէջ, բայց օգուտ ենք քաղում նրանցից: Մենք հանդուրժում ենք, որ բանուորները տանջուեն թշուառութիւնից, արտադրելով մեզ համար աւելորդ առարկաներ և զլանում ենք բացատրել նրանց այդ կէտը: Բայց անձնապէս մենք ոչինչ չունենք նրանց դէմ և նոյն իսկ մենք մի տեսակ կարեկցութիւն ենք զգում դէպի ներանց, որն խիստ շոյական է մեր սրտին: Դա մի տարօրինակ թուլութիւն է, պ. Հալանդ: Տեսէք պ. Ալվարը, նա չի վախենայ բռնել հաւի ոտքը և օգնել՝ կտրելու նրա գլուխը. այդ կողմից նա զերազանցում է մեզ: Իսկ ես, ես համարձակ եմ միայն իմ մտածմունքներիս մէջ. ես միշտ վախկոտ եմ եղել գործողութիւններիս մէջ. մարող աչքերի տոանձնայատկութիւնն է այդ—միայնել մտաւորական ոյժը ֆիզիկական թուլութեան հետ...

Բայց Լուսիէնը ականջ չէր դնում նրան: Նա մտածում էր ժողովրդի անարդարութեան և թեթեւամտութեան մասին: Եւ պ. Ֆերրէզին, յոգնած իր շատախօսութիւնից, հազաւ և մըրմընջաց.

— Կ'ուզենայի սպանել մի մարդի, բայց չեմ կարող...

Փաթաթում իր ծածկոցների մէջ, նա դողում էր և նրա աչքերը ատելութիւն էին ցոլացնում:

Մենտօնի իրանց տան տափաստանից Մէրանները տեսել էին ինչպէս գիշերային երկնքի վրայ փամփուշտները երկար

գիծ էին թողնում և ապա թափւում ոսկեշաղ անձրեւով: Ամբողջ գիշեր նրանք հսկում էին դահլիճում, որի բաց լուսամուտներից նրանք վայելում էին մոայլ լճի և լուսաւորուած Աննէսի տեսքը, չնչկով գիշերուայ գով օդը: Աննին, յուզուած, կանչել էր ծնողներին ցոյց տալու համար նրանց հրախաղուած թեան հետքերը:

— Կանգիդատները, ասում էր Մէրանը, պէտք է ընտրեն մի գոյն, ձիարշաւների ժօկէնների նման: Հանգամանքների համեմատ կարելի էր այս կամ այն գոյնի հրախաղութիւն սարքել: Այդպիսով ամեն մարդ կ'իմանար ընտրութիւնների հետեւանքները:

Նա աւելացրեց.

— Ժակը ինձ խոստացել է, ընտրուի թէ ոչ, ուղարկել ինձ մի պատգամաբեր: Անշուշտ, նա իր խոստումը կը մոռանայ յաղթանակի ժամանակ, իսկ պարտութեան ժամանակ աւելորդ կը համարի պատգամ ուղարկելը: Մենք վաղը կ'իմանանք հետեւանքը: Գնանք և պառկենք քնելու:

— Գնանք պառկենք, կրկնեց կինը: Ապահովաբար, ժակը ընտրուած է:

— Ո՛հ, հայրիկ, մի բոպէ էլ սպասէք, մրմնջաց աղերսարկու ձայնով Աննին, որ չէր կարողանում հաշտուել այն մտքի հետ, թէ նշանածը կը մոռանայ իրան: Անպատճառ, այժմ, մէկը կը գայ:

— Շատ լաւ, մի քիչ էլ համբերենք, յօժարեց պ. Մէրանը: Այս աղջկերքը երևակայում են, որ տղամարդիկ միշտ իրանց մասին են մտածում. դու կը հիասթափուես, զաւակս. հարցրու մօրիցդ:

Աննին թիկն տուեց վանդակապատին: Նրա առաջ, լճի ջրերի և պարտէզի ծառերի ետեւը, բարձրանում էին լեռների կատարները, որ լուսնի ծագող մահիկը հազիւ լուսաւորում էր: Նա լսում էր ափին խփուող թեթև ալիքները:

Նրա սրտի մէջ սկսեց մուտք գործել մի անորոշ տխրութիւն: Շրջապատող առարկաների թախծութեան մէջ, նա հասկանում էր մարդկային էակների առանձնութիւնը: Հոգիները զուր տեղ որոնում և կանչում են միմեանց խորին խաւարի մէջ, ինչպէս այդ գիշերուայ խաւարը: Սէրը սահում է նրանց վրայով, առանց լուսաւորելու, առանց ջերմացնելու նրանց, ինչպէս սարերի կատարի ետեւ թաքնուած այդ լուսնի գունատ ճառագայթները: Սիրահարները չեն ճանաչում միմեանց, ապրելով միմեանց հետ, նրանք մնում են օտար մէկ մէկուց: Եւ

Նրա ապագայ ամուսինն ևս կ'ապրի նրա կողքին, ոչ մի անգամ չը նայելով նրա սրտի խորքը, այն սրտի, որ պատկանում է նրան և որը նա չը գիտէ դառնալով իր նշանածը: Աշխարհը այդպէս դալիս գնում է, առանց ուշադրութիւն դարձնելու փոքրիկ աղջիկների վշտի վրայ: Եւ սակայն սէրը՝ կեանքի գեղեցկութիւնն է, ինչպէս լոյսը երկրի գեղեցկութիւնն է: Նրան թւում էր, որ ժակը կորած է իր համար, անջատուած իրանից ստոնամանային անհուն տարածութիւններով: Նրա մէջ մինչև անգամ փափագ ծագեց, որ ժակը պարտութիւն կրէ, որպէս զի ինքը կարողանայ դարմանել նրա գոռոզութեան վէրքերը: Կարեկցութիւն և դուր շարժուեց Աննիի մէջ թէ՛ դէպի ժակը և թէ՛ դէպի իրան:

Ժաննին բերեց մի շալ և գցեց քրոջ ուսերի վրայ: Նա նկատեց Աննիի գունատ դէմքը և մեղամաղձիկ աչքերը: Նա կամեցաւ հարց ու փորձ անել. նրա չրթունքները պատրաստուում էին մի ծանր խօսք արտասանել, որովհետեւ նրա մանկական դէմքը այլափոխուել էր: Նա գրկեց Աննիին, ասելով.

— Ինչո՞ւ չափազանց սիրում եմ. ինչո՞ւ գնում ես մեր մօտից....

— Ահա գալիս է մէկը, ասաց մանկատի աղջիկը, ընդհատելով քրոջը:

Եւ նրա տխրութիւնը չքացաւ իբրև մի վատ անուրջ: Լսուեց դանգակի ձայնը: Լիւսիէնը ներս մտաւ. Աննին նրան ընդառաջ:

— Նա ընտրուած է:

— Այո, ասաց երիտասարդը, ես ցանկացայ հաղորդել ձեզ այդ լուրը:

Աննին նորից հարցրեց.

— Նա ի՞նչն է ուղարկել ձեզ, այնպէս չէ:

Ինչո՞ւ աղջիկը ժակին էր վերագրում այդ գիշերային այցելութեան միտքը: Նրան վիշտ չը պատճառելու համար, Լիւսիէնը պատասխանեց.

— Այո, ժակն է ուղարկել ինձ:

Բայց արտասանեց առանց ուրախութեան և առանց եռանդի: Փոքրիկ ժաննին նայում էր նրան իր մեծ պայծառ աչքերով, որոնք շատ չուտ էին հասկանում:

Լիւսիէնը պատմեց մանրամասնութիւնները: Երբ նա պատմեց սիմբօլական խրտուիլակի դէպքը և Ֆրօսսարի վախկան փախուստը, պ. Մէրանը՝ վշտացած, ասաց.

— Գիտէ՞ք, իմ սիրելի պ. Հալանդ, որ մի հարուածով դուք ջնջեցիք ամբողջ երեսուն անեկդօտ եմ բէպերտուարից: Ծակա-

տագիրը անհեթեթ է. նա տրագիկական վախճան է տալիս այն ընտրեալին, որին պաշտպանում էր վողգիլը և որն ընթանում էր կեանքի մէջ կօմիկական մեծ ոյժով: Այժմ այլ ևս չեմ կարող զրուցել հիւրերին ճաշի վրայ անեկղօտներս:

Աննին, մտախոհ, ցնծում էր նշանածի յաղթութեամբ:

— Նրա բոլոր խոնջութիւնները վերջ կը ստանան. այժմ նա իմն կը լինի: Նա ստիպուած չի լինի մաս-մաս լինել իր պաշտօնի և իր սիրոյ մէջ: Նա ինձ կը հարցաքննի և ես ամբողջովին բաց կ'անեմ նրա առաջ սիրտս:

Նա մոռացել էր այն խորհրդաւոր դէմքը, որ ժաննին ցոյց տուեց ժակի պատգամաւորի գալուց առաջ, պատրաստուելով ինչ որ մի բան հաղորդել:

Ճանապարհ դնելով հիւրին, պ. Մէրանը ասում էր.

— Ճշմարիտ, շատ թանգ նստեց ինձ Ֆրօսսարի պարտութիւնը. այժմ անյարմար է ինձ այլ ևս պատմել անեկղօտներ նրա մասին. ընկածին կոխ չեն տալիս:

Իր բուրակի ծառուղիով գնալով, Լուսինը մտածում էր.

— Աննին ղեղեցիկ էր այս երեկոյ: Համակ սէր էր բուրում նրա դէմքը: Եւ սակայն որքան տանջանք է պատրաստում նրան կեանքը: Նա տալիս է իր կեանքը առանց ճանաչելու ոչ այս կեանքը, ոչ այն ամուսինը, որ ընտրել է: Եւ որտեղ պէտք է կարողանար ճանաչել նրանց: Նոյն իսկ նրա մաքրութիւնը ծածկում է նրանից չարը: Ժողովրդի նման, Աննին ևս ոչինչ չը գիտէ. ժողովրդի նման նա ևս կը տանջուի, հետամուտ լինելով երջանկութեան: Նա չարժում է գութս, ինչպէս և ժողովուրդը: Բայց ես ոչինչ չեմ կարող անել նրանց համար:

Ֆր. Թարգմ. Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

(Կը շարունակուի)